

Girjasdomen

– rättsfråga med bakgrund

Tingsrättsdom: Girjas sameby har ensamrätt till jakt och fiske på samebyns marker.

Gällivare tingsrätt släppte sin dom den 3 februari 2016.

I domslutet står att Girjas sameby i förhållande till staten har ensamrätt till småviltsjakt och fiske och utan statens samtycke kan upplåta jakt på samebyns område och att staten inte får upplåta jakt- och fiskerätt på området.

Beskedet följdes av glädje och lättad hos samebymedlemmar och samer som samlats i Gällivare för att ta emot domen. En process som varit långdragen då den inleddes 2009 då samebyn väckte talan mot staten angående rätten till jakt och fiske på samebyns område utanför odlingsgränsen. Samebyn gjorde i sin talan gällande att samer under lång tid brukat det område som talan avser och att bruket ger upphov till en exklusiv egendomsrätt i form av ensamrätt eller i vart fall en gemensam rätt till jakt och fiske på området. Samebyn gjorde gällande dels att rätten följer rennäringslagen och dels att samebyns ensamrätt eller delad rätt grundar sig på att samer som urfolk har bedrivit renskötsel inom området oavsett om bruket betecknas som urminnes hävd eller sedvana.

Staten å sin sida gjorde i sin talan gällande att staten är lagfaren ägare till området och i egenskap av fastighetsägare har jakt och fiskerätt på området.

I domen gör tingsrätten bedömningen att samer under i vart fall de senaste tusen åren har uppehållit sig i det aktuella området och där bedrivit jakt och fiske för sitt uppehåll.

Rådman Christer Thornefors från Gällivare tingsrätt gav i sin framställan bakgrund till domen och sa att tingsrätten gått tillbaka till 400-500-talet e.kr. Åtminstone så länge verkar samer ha

Elisabet Venni, Tjuonajåkk, hämtar ner en del av sin insaltade fisk uppe i sin fiskekåta i Bálldaluokta/Paltaluokta. Tomas Pittja hjälper henne. Foto: Gurli Lööf, Nordiska Museet

levt inom Girjas samebys område och jagat och fiskat- och i vart fall de senaste tusen åren. Tingsrätten konstaterar att samerna har erlagt skatt sedan 1550-talet, under Gustav Vasas tid. Då har svensk suveränitet uppkommit och samerna fallit under svensk rättordning. Staten har först genom den sk avvitreringen som skedde ca 1887 i Gällivare blivit ägare till marken.

I domen prövade man inte äganderätten utan enbart samiskt bruk av marken genom jakt och fiske genom rättsinstitutet urminnes hävd. Tingsrätten menar att begreppet urminnes hävd kan tillämpas i området trots att det är ett stort område då det för att kunna överleva i ett kargt landskap och i hårt klimat krävdes vidsträckt mark.

Enligt 1734 års lag har samerna haft rätt enligt urminnes hävd och den bör inte upphöra då ingen speciell omständighet har inträffat som säger att staten kan upplåta samebyns jakt-fiskerättighet, trots att det står i rennäringslagen. En sådan upplåtelse skulle strida mot regleringsformen 2 kap &15 och 11 kap &14 hävdar men i domslutet.

Men frågan är djupt laddad eftersom det är just staten som är motpart till en sameby. Och målet, som startade 2009, utvecklades enligt många till något betydligt större när förhandlingarna kom igång: Om samers rätt till land och inte minst Sveriges förhållande till sitt urfolk och sina naturtillgångar.

Statens ombud Hans Forssell hävdade bland annat att statens inställning var att "Sverige har inga internationella förpliktelser att erkänna särskilda rättigheter

för samerna, vare sig dessa anses vara ett urfolk eller inte." Till saken hör att Riksdagen 1977 erkände samer som urfolk, vilket 2010 även skrevs in i grundlagen. Människorättsorganisationen Civil Rights Defenders skrev ett skarpt inlägg på sin hemsida. De menade att statens representant ifrågasatte samer som urfolk och Sveriges ansvar enligt internationell rätt.

När huvudförhandlingen i målet slutligen kom igång var det framför allt statens agerande i domstolen som tilldrog sig uppmärksamhet. Det är Justitiekanslern (JK) som representerar staten i mål som dessa, men i Girjas målet för advokatbyrån Eversheds talan för JK:s räkning. Förutom att staten i sin sakframställning främst ägnade sig åt historiska förhållanden i Norrland rent allmänt, snarare än för det område som saken gäller, klargjorde staten att man betraktade Girjas målet som en politisk process.

Saknar betydelse

Med utgångspunkt i detta förklarade staten att man inte erkänner någon annan rätt för samerna än den som framgår av rennäringslagstiftningen och att samernas ställning som ursprungsfolk saknar betydelse i målet.

"Statens inställning är också att samebyns påstående om att samerna är ett ursprungsfolk saknar betydelse i målet. Sverige har inga internationella förpliktelser att erkänna särskilda rättigheter för samerna, vare sig dessa anses vara ett urfolk eller inte.

"Eftersom tvisten gäller ett förhållande mellan en markägare, staten, och samebyn

saknar såväl grundlagen som Europakonventionen för mänskliga rättigheter betydelse."

Uttalandet väckte frågor: Har staten ändrat sin syn på samer som urfolk – och i så fall varför? Från regeringen var det tyst men SSR:s vice ordförande Gudrun Kuhmunen krävde svar från den ansvarige ministern för samefrågor, kultur och demokratiminister. Men inget pressmeddelande kablades ut. Alice Bah Kuhnke (MP) skrev dock på sitt privata Instagramkonto, att *"samerna är Sveriges och Europas enda URFOLK och dessutom en av våra nationella minoriteter"*.

Men vad betydde egentligen uttalandet för målet? Skrev hon som privatperson? Ingen vet.

Skyddade i grundlagen

I en av Svenska Dagbladets artiklar om Girjasmålet; Minnen av rasbiologiskt förtryck väcks till liv av Jonas Fröberg säger Mats "Matti" Berg, ordförande i Girjas sameby följande:

– Hans Forssells öppningsord var att staten inte har några skyldigheter mot samerna som urfolk. De gick ut hårt och då blev det politiskt, i alla fall för mig. Sverige har ju i alla fall godkänt FN:s urfolksdeklaration, och erkänner samer som sitt urfolk, vi är skyddade i grundlagen och regeringsformen. Renskötseln är en kulturbärare. Därför blev uttalandet väldigt laddat, säger Matti Berg.

Domen i Girjasmålet visar dock tydligt att samer är ett urfolk och en minoritet i Sverige, till och med en lagfäst sådan. Målet handlade ju inte om pengar som i de flesta civilrättsliga mål. Här gällde det en tydlig rättsfråga som skulle avgöras i vår tid, med vår gällande rättsordning, men med en lång historia som viktig bakgrund. Om ett urfolks rätt att "leva med naturen", där inte bara renen är deras tillgång utan även sjön, betet, ripan och skogen. Allt ska vårdas, inget får förfaras. Ett välstånd kan skapas, inte bara överlevnad, men inget får överutnyttjas, inget får förstöras för nästa generation.

Domen kommer troligen att överklagas av staten uppger Anna Skarheden, Justitiekansler, statens ombud, på sin hemsida. Hon säger där till SR Norbotten att det handlar om principiellt viktiga frågor och då är det viktigt att det tas upp av en prejudikatinstans, enligt Anna Skarheden.

Ingrid Jonsson